

Kornelia Grabowska-Biernat

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0001-6890-3183

kornelia.grabowska@o2.pl

Prowadzenie korespondencji przez osadzonych na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem zmiany art. 105 Kodeksu karnego wykonawczego

Wstęp

Zagadnienie dotyczące możliwości prowadzenia przez osadzonych korespondencji było niejednokrotnie rozpatrywane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej jako ETPC). Na kanwie swych orzeczeń ETPC wskazuje, że pozbawieni wolności zachowują wszystkie przysługujące prawa podmiotowe za wyjątkiem prawa do wolności, które zostało ograniczone w związku z wydaniem prawomocnego wyroku sądu. Jednakże w swoim dotychczas ugruntowanym orzecznictwie ETPC podkreśla, iż prawo do korespondencji osadzonych nie może być ograniczane.

Kontrowersje w tym zakresie budzi nowelizacja ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (dalej jako k.k.w.), w której ustawodawca wprowadził szereg zmian w zakresie regulacji prawnych odnoszących się do sytuacji osób pozbawionych wolności, osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych.

Możliwość prowadzenia przez skazanych i tymczasowo aresztowanych korespondencji stanowi element racjonalnej polityki w zakresie prewencji indywidualnej. Jednocześnie daje gwarancję zapewnienia w stosunku do wskazanych osób realizacji przysługującej im konstytucyjnej gwarancji do ochrony życia prywatnego i rodzinnego. Celem niniejszego artykułu jest dokonanie analizy nowelizacji przepisów prawa karnego wykonawczego dotyczących możliwości prowadzenia korespondencji przez osoby pozbawione wolności w kontekście nałożenia na nie obowiązku jej odpłatności oraz dokonanie oceny wprowadzonych w tym zakresie zmian oraz przedstawienie omawianego prawa jako przysługującego osadzonym prawa podmiotowego na kanwie orzecznictwa ETPC.

Zmiany, które stanowią przedmiot niniejszego artykułu, dotyczą przede wszystkim art. 105 § 3 i 4 k.k.w.¹ oraz dodanego na mocy ustawy zmieniającej § 6a, a także regulacji wynikających z rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności². Wskazane przepisy prawa budzą wiele wątpliwości w zakresie możliwości zapewnienia skazanym wynikającego z Konstytucji RP prawa do ochrony życia prywatnego i rodzinnego. W konsekwencji istnieje uzasadniona obawa, że mogą one prowadzić do nieuzasadnionego ograniczania praw osadzonych.

Regulacje prawne dotyczące zagwarantowania osadzonym prawa do korespondencji

Norma prawna zawarta w art. 105 § 1 k.k.w. podkreśla szczególną rolę podtrzymywania kontaktów z rodziną i ze światem zewnętrznym w oddziaływaniach resocjalizacyjnych podejmowanych wobec osób osadzonych. Kontakty te są zapewniane i realizowane m.in. poprzez możliwość prowadzenia korespondencji przez osoby pozbawione wolności. Wskazana gwarancja stanowi gwarancję prawa do poszanowania życia rodzinnego osadzonych. Rozpoczynając rozważania dotyczące zapewnienia prawa do korespondencji, warto zwrócić uwagę, że należy rozpatrywać je przez pryzmat przysługującego osadzonym podstawowego prawa podmiotowego, jakim jest prawo do poszanowania życia rodzinnego.

Art. 8 Europejskiej konwencji praw człowieka³ (dalej jako EKPC) w ust. 1 stanowi, że „każdy ma prawo do poszanowania swego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji”. Z kolei ust. 2 rzeczownego przepisu przewiduje ograniczenie zakresu stosowania tej normy i stanowi, że „niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób”⁴.

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 127).

² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 2847).

³ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (t.j. Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284).

⁴ *Ibidem*, art. 8 ust. 2.

Wskazany przepis, choć sformułowany w zwięzły sposób, jest równocześnie na tyle niedookreślony, że może prowadzić do trudności interpretacyjnych. W konsekwencji ogromne znaczenie odgrywa orzecznictwo ETPC, które umożliwia zdefiniowanie treści rzeczonyj normy prawnej i skonfrontowanie jej wobec możliwości prowadzenia korespondencji przez osoby pozbawione wolności. ETPC niejednokrotnie zajmował się tą tematyką⁵.

Po dokonaniu analizy rozpatrywanych spraw można wyciągnąć konkluzję, zgodnie z którą „z chwilą uwięzienia osoba traci prawo do wolności osobistej, lecz w dalszym ciągu korzysta ze wszystkich innych podstawowych praw i wolności, w tym prawa do poszanowania życia rodzinnego, stąd każde ograniczenie takich praw musi być uzasadnione w danej sprawie indywidualnie”⁶. Dodatkowo na gruncie sprawy *Mirgadirov v. Azerbejdżan i Turcja* ETPC wskazał, że ograniczenie kontaktu skazanego z rodziną, m.in. przez nałożenie zakazów dotyczących możliwości wysyłania i otrzymywania listów, stanowi ingerencję w wykonywanie przez skarżącego prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz korespondencji⁷.

Trybunał jednocześnie podkreślił w swym ugruntowanym orzecznictwie, że dopuszczalne są pewne ograniczenia w zakresie możliwości wykonywania przez osadzonych prawa do korespondencji, jednakże sytuacje te muszą mieścić się w dopuszczalnych prawem granicach, tj. są podyktowane względami bezpieczeństwa lub gdy takie ograniczenie wynika z innych indywidualnych przesłanek⁸. Wówczas kontrola korespondencji jest dopuszczalna. Co więcej, nie można uznać jej za niezgodną z przepisami EKPC. Trybunał często podnosił dopuszczalność kontroli korespondencji w sytuacji, gdy jest zgodna z prawem, co oznacza, że normy prawa krajowego określają w precyzyjny sposób zakres i sposób korzystania z przysługujących organom, pod których zwierzchnictwem pozostają osadzeni, możliwość z korzystania z ograniczeń w zakresie swobody i tajemnicy korespondencji.

Między innymi na kanwie sprawy *Petrov v. Bułgaria*⁹ ETPC odniósł się do kwestii możliwości cenzurowania korespondencji i wskazał granice, które powinny być brane pod uwagę przez organ decydujący o tym, czy można w stosunku do danego osadzonego dokonać takiej ingerencji w przysługujące

⁵ M. Piech, *Poszanowanie życia rodzinnego osób pozbawionych wolności w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, z. 1, s. 149.

⁶ Wyrok ETPC z 17 września 2020 r. w sprawie *Mirgadirov v. Azerbejdżan i Turcja*, skarga nr 62775/14, HUDOC.

⁷ Ibidem, § 115–122. Zob. też wyroki ETPC: z 16 maja 2017 r. w sprawie *Pakhtusov v. Rosja*, skarga nr 11800/10, § 23, HUDOC; z 19 października 2017 r. w sprawie *Lebois v. Bułgaria*, skarga nr 67482/14, § 63–64, HUDOC; z 18 grudnia 2018 r. w sprawie *Resin v. Rosja*, skarga nr 9348/14, § 24, HUDOC.

⁸ J. Lachowski (red.), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, 2023, Legalis, art. 105.

⁹ Wyrok ETPC z 22 maja 2008 r. w sprawie *Petrov v. Bułgaria*, skarga nr 15197/02, HUDOC.

mu prawa. We wskazanej sprawie ETPC wskazał wprost, że „systematyczna kontrola wszystkich listów nie może być uznana za konieczną ze względów społecznych lub w pełni uzasadnioną dla ochrony porządku i zapobiegania przestępstwom”¹⁰.

Możliwość cenzurowania korespondencji była także przedmiotem rozważania ETPC w sprawach toczących się przeciwko Polsce. Jako przykład można wskazać sprawę *Kwiek v. Polska*¹¹. Na kanwie tej sprawy ETPC wskazał, że wszelkie ograniczenia korespondencji osób pozbawionych wolności może być dopuszczalne jedynie wtedy, gdy taki rodzaj podjętej kontroli uznać należy za niezbędny i nie wykracza ona poza przewidziany prawem i okolicznościami sprawy wymiar¹².

Po dokonaniu analizy orzecznictwa ETPC, dotyczącego możliwości podjęcia ingerencji w odniesieniu do prawa osadzonych do swobody i tajemnicy korespondencji, należy podkreślić, że jej przyczyny muszą być jasno wskazane i prawidłowo zastosowane. Co ważne, jak zauważa Zbigniew Hołda, „art. 8 EKPC udziela ochrony więźniom na zasadach ogólnych, czyli ograniczenia mogą być wprowadzane tylko zgodnie z art. 8 ust. 2 EKPC”¹³. W przeciwnym wypadku wszelkie ograniczenia prawa do korespondencji należy uznać za arbitralne i niedopuszczalne. Jednak biorąc pod uwagę treść zapadłych przed ETPC orzeczeń przeciwko Polsce, można dojść do konkluzji, że działania dotyczące cenzurowania korespondencji osadzonych podejmowane w polskich jednostkach penitencjarnych podejmowane są rutynowo, bez dokonania analizy w oparciu o zasadę proporcjonalności, tym samym często decyzje te naruszają prawo osadzonych do poszanowania życia rodzinnego i prywatnego, w tym prawo do korespondencji¹⁴.

Prawo osadzonych do prowadzenia korespondencji zostało potwierdzone w Europejskich regulach więziennych¹⁵ (dalej jako ERW). Według Moniki Płatek ERW wyraźnie wskazują, że pozbawienie wolności jest karą samą w sobie, w związku z tym nie należy jej jeszcze bardziej zaostrzać, dodając kolejne ograniczenia. Natomiast warunki odbywania tej kary powinny mak-

¹⁰ Ibidem, § 43. Zob. też wyroki ETPC: z 25 marca 1983 r. w sprawie *Silver i inni v. Wielka Brytania*, skarga A nr 61, § 98, HUDOC; z 25 marca 1992 r. w sprawie *Campbell v. Wielka Brytania*, skarga A nr 233, § 33, 41, HUDOC.

¹¹ Wyrok ETPC z 30 maja 2006 r. w sprawie *Kwiek v. Polska*, skarga nr 51895/99, HUDOC.

¹² Ibidem, § 39, 46. Zob. też wyroki ETPC: z 2 grudnia 2003 r. w sprawie *Matwiejczuk v. Polska*, skarga nr 37641/97, § 101, HUDOC; z 16 grudnia 2003 r. w sprawie *Mianowski v. Polska*, skarga nr 42083/98, § 65, HUDOC.

¹³ Z. Hołda, *Europejskie standardy traktowania więźniów. Kilka uwag o Europie, Radzie Europy, Polsce i prawach więźniów*, „Z czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, z. 1, s. 114.

¹⁴ M. Borowska, *Cenzura korespondencji w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Na Wokandzie” 2011, nr 9, s. 8.

¹⁵ Europejskie reguły więzienne z dnia 11 stycznia 2006 r., stanowiące zalecenia Rec. (2006)2 Komitetu Ministrów Rady Europy.

symalnie przypominać warunki poza więzieniem¹⁶. Ograniczanie osadzonym prawa do komunikacji, w tym prawa do nieskrępowanego prowadzenia korespondencji, może prowadzić do zerwania więzi rodzinnych i społecznych, a w konsekwencji do utrudnienia przeprowadzenia resocjalizacji.

EWR wskazują, że „więźniom umożliwia się porozumiewanie listowne, telefoniczne lub za pomocą innych środków komunikacyjnych z ich rodzinami i z osobami lub przedstawicielami organizacji zewnętrznych oraz przyjmowanie wizyt tych osób tak często, jak to jest możliwe”¹⁷. Reguły określają także sytuacje, kiedy prawo osadzonych do korespondencji może być ograniczone. Ograniczenie to może dotyczyć czasowego zakazu prowadzenia korespondencji lub monitorowanie jej z uwagi na potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa, porządku, chronienia ofiar przestępstw, zapobieganiu łamaniu prawa lub z uwagi na treść zapadłych w stosunku do osadzonych decyzji sądu. Co ważne, EWR posiadają odesłanie do norm prawa krajowego, które wskazują konkretne organy, z jakimi kontakt osadzonych nie może ulec ograniczeniu¹⁸.

Dodatkowo, biorąc pod uwagę przyszłość osadzonych, tj. czas po opuszczeniu przez nich jednostek penitencjarnych, należy dążyć do utrzymywania przez nich kontaktów z bliskimi, co jest bardzo ważne z uwagi na kwestię pozytywnego przebiegu resocjalizacji. Zostało to potwierdzone w regułach Mandeli, zgodnie z którymi „szczególna uwaga jest poświęcana utrzymaniu i poprawie takich relacji pomiędzy więźniem i jego rodziną, jakie są pożądane w najlepszym interesie obydwu stron”, oraz że „począwszy od rozpoczęcia wykonania kary przez więźnia, pod uwagę będzie brana jego przyszłość po zwolnieniu; będzie się go również zachęcać oraz pomagać mu w utrzymaniu bądź ustanowieniu takich stosunków z osobami lub instytucjami poza zakładem karnym, jakie mogą najlepiej wpłynąć na interesy jego rodziny oraz jego resocjalizację”¹⁹.

Zapewnienie osadzonym kontaktu ze światem zewnętrznym, m.in. poprzez zapewnienie prawa do korespondencji, umożliwia efektywne prowadzenie w stosunku do nich działań resocjalizacyjnych. Poza tym stanowi zapewnienie przestrzegania przez organy państwowe poszanowania praw podstawowych przysługujących więźniom, mając na względzie fakt, że w związku z odbywaniem kary pozbawienia wolności czy też środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania ograniczeniu ulega jedynie przysługujące im prawo do wolności.

¹⁶ M. Płatek, *Europejskie Reguły Więzienne a polskie prawo i praktyka penitencjarna*, „Studia Iuridica” 1997, t. XXXIV, s. 168 i nast.

¹⁷ Ibidem, reguła nr 24.1.

¹⁸ Ibidem, reguły nr 24.2, 24.3.

¹⁹ Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami przyjęte w Genewie w 1955 r. przez Pierwszy Kongres Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zapobiegania Przeszłości i Postępowania ze Sprawcami Przeszłości i zaaprobowane przez Radę Gospodarczą i Społeczną w Rezolucji 663C (XXIV) z dnia 31 lipca 1957 r. oraz 2076 (LXII) z dnia 13 maja 1977 r., reguły 106 i 107.

Gwarancje dotyczące prawa osób pozbawionych wolności do swobodnego prowadzenia korespondencji w warunkach izolacji penitencjarnej zostały potwierdzone w krajowych aktach prawnych. Można je odnaleźć w ustawie zasadniczej²⁰, ale także w aktach prawnych niższego rzędu. Oczywiście główny zakres regulacji jest zawarty w k.k.w.²¹, a ich analiza zostanie dokonana w dalszej części niniejszego artykułu.

W myśl art. 31 ust. 1 Konstytucji RP „ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności”²². Z tego względu w 2000 r. miała miejsce nowelizacja k.k.w., w którym wskazano, że „skazany zachowuje prawa i wolności obywatelskie. Ich ograniczenie może wynikać jedynie z ustawy oraz z wydanego na jej podstawie prawomocnego orzeczenia”²³.

Wskazana zmiana podkreśliła fakt, że ograniczenia podstawowych praw podmiotowych przysługujących wszystkim ludziom, w tym oczywiście osadzonemu, może być dokonane jedynie w oparciu o normy prawne zawarte w ustawie.

Przepis prawa odnoszący się do przysługujących osadzonemu praw w zakresie możliwości prowadzenia korespondencji powinna zostać uzupełniona o regulację zawartą w art. 47 Konstytucji RP, zgodnie z którym „każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”²⁴. Oczywiście w odniesieniu do osób pozbawionych wolności prawo to automatycznie ulega pewnym ograniczeniom z samego faktu odbywania kary czy środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania – wówczas kontakty i pielęgnowanie więzi rodzinne są w znacznym stopniu utrudnione²⁵. W konsekwencji pozbawienia wolności k.k.w. gwarantuje osadzonemu prawo do utrzymania kontaktu z rodziną i z innymi osobami bliskimi²⁶.

W wersji sprzed zmianami z 2022 r. k.k.w. zawierał ogólną regulację dotyczącą prowadzenia korespondencji przez osadzonych. Jednakże w celu doprecyzowania tego zagadnienia, kodeks odsyłał do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykony-

²⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t.j. Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).

²¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557 ze zm.).

²² Art. 31 ust. 1 Konstytucji RP.

²³ Art. 4 ustawy z dnia 29 czerwca 2000 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 60, poz. 701 ze zm.).

²⁴ Art. 47 Konstytucji RP.

²⁵ K. Kotowska, *Realizacja prawa osób pozbawionych wolności do poszanowania życia rodzinnego w kontekście stosowania art. 141a § 1 kodeksu karnego wykonawczego*, „The Prison Systems Review” 2020, nr 108, s. 20.

²⁶ Art. 102 pkt 2 k.k.w.

wania kary pozbawienia wolności²⁷. Zgodnie z § 18 regulaminu „skazany nieposiadający środków pieniężnych otrzymuje od administracji zakładu karnego papier, koperty oraz znaczki pocztowe na dwie przesyłki listowe ekonomiczne w miesiącu o masie do 20 g”²⁸. Z powyższego wynika, że wszystkim osadzonym przysługiwały takie same możliwości w zakresie otrzymania środków niezbędnych do prowadzenia korespondencji, bez potrzeby szczególnego motywowania próby o pokrycie kosztów korespondencji. W rzeczonyj regulacji nie można dostrzec dyskrecjonalnej władzy organu odpowiedzialnego za podjęcie decyzji w tym zakresie, gdyż norma prawna ma charakter generalny i w konsekwencji prawo do otrzymania papieru, kopert oraz uiszczenie opłaty za dwie przesyłki listowe przysługiwało wszystkim osadzonym, którzy nie dysponowali środkami pieniężnymi.

Zagwarantowanie prawa do prowadzenia korespondencji w aspekcie pokrywania jej kosztów zostało rozszerzone o możliwość przesłania wniosków, skarg i próśb do organów wymienionych w art. 8a § 3 k.k.w. W tym wypadku, podobnie jak w zakresie regulacji z § 18, skazanym, którzy nie posiadali środków finansowych, przysługiwał papier, koperty oraz znaczki pocztowe, a ich otrzymanie było możliwe poza limitem określonym w § 18²⁹.

Zmiany w prowadzeniu korespondencji przez osadzonych od 1 stycznia 2023 r.

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw³⁰ wprowadziła wiele daleko idących zmian dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności – część z nich dotyczy możliwości prowadzenia korespondencji przez skazanych i tymczasowo aresztowanych.

Rozpoczynając rozważania na ten temat, należy w pierwszej kolejności wskazać, że zgodnie z projektem ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw³¹ celem wprowadzonych zmian było usprawnienie procedur związanych z wykonywaniem kar i tymczasowego aresztowania oraz pełniejsze dostosowanie prawa karnego wykonawczego do

²⁷ Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 2231).

²⁸ Ibidem, § 18.

²⁹ Ibidem, § 22.

³⁰ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1855).

³¹ Projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, nr UD 282, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-karny-wykonawczy-oraz-niektorych-innych-ustaw2> (data dostępu: 14.04.2024).

potrzeb polskiego więziennictwa. W uzasadnieniu projektu ustawy wskazano, że znaczna część zmian dotyczy obszaru pozostającego we właściwości Służby Więziennej i ma stanowić rozwiązanie pewnych problemów proceduralno-administracyjnych, z którymi funkcjonariusze spotykają się na co dzień. Zmiana w zakresie możliwości prowadzenia korespondencji dotyczyła m.in. ponoszenia przez osadzonego kosztów prowadzonej przez niego korespondencji, w tym korespondencji urzędowej³². Przedstawiciele doktryny prawniczej uznali ją za najdalej idącą, jednocześnie za budzącą najwięcej zastrzeżeń i kontrowersji. Co ważne, obowiązek ten jest nakładany na wszystkich osadzonych bez względu na to, czy pracują, czy też nie³³. W tym zakresie ustawodawca całkowicie odszedł od dotychczasowej regulacji gwarantującej skazanemu, który nie dysponuje środkami pieniężnymi, możliwości wysłania na koszt zakładu karnego dwóch listów poleconych miesięcznie.

Warto nadmienić, że wskazana zmiana już od momentu prac nad projektem ustawy nowelizacyjnej budziła wiele kontrowersji. W pisemnym stanowisku z 14 listopada 2022 r. Rzecznik Praw Obywatelskich wskazał, że „w myśl art. 102 kkw skazany ma prawo m.in. do utrzymywania więzi z rodziną i innymi osobami bliskimi, składania wniosków, skarg i próśb, a także prowadzenia korespondencji z organami ścigania, wymiaru sprawiedliwości i innymi organami państwowymi, organami samorządu terytorialnego, Rzecznikiem Praw Obywatelskich, Rzecznikiem Praw Dziecka oraz organami powołanymi na podstawie ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka”³⁴. W związku z tym istnieje ryzyko, że znowelizowany przepis prawa może prowadzić do dyskryminacji skazanych nieposiadających środków finansowych, a w konsekwencji może prowadzić do ograniczenia praw osadzonych do szeroko pojętego kontaktu, prawa do składania skarg, prowadzenia linii obrony czy też składania środków odwoławczych.

Analizowana norma prawa jest krytykowana przede wszystkim za obciążenie osadzonych należnościami z tytułu prowadzenia korespondencji urzędowej. Przez korespondencję urzędową należy rozumieć korespondencję osadzonego z organami i przedstawicielami, którzy zostali wymienieni w art. 8a § 3 k.k.w., tj. z organami ścigania, wymiaru sprawiedliwości i z innymi organami państwowymi, organami samorządu terytorialnego, Rzecznikiem Praw Obywatelskich, Rzecznikiem Praw Dziecka, organami powołanymi na podstawie ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka oraz przedstawicielem niebędącym adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Prze-

³² Ibidem, pkt 16, 18 i 26.

³³ J. Lachowski (red.), op. cit.

³⁴ Stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 14 listopada 2022 r. w sprawie IX.022.24.2022.AP.

wodniczącego Izby ETPC do reprezentowania skazanego przed tym Trybunałem³⁵.

Jak wskazuje Szymon Tarapata, „może to bowiem spowodować większe trudności po stronie osadzonych w korzystaniu z przysługujących im środków prawnych. Jakkolwiek skazany, który nie posiada środków pieniężnych, może, w szczególnie uzasadnionych przypadkach, otrzymać od administracji jednostki penitencjarnej znaczki pocztowe na korespondencję, to rozwiązanie nie musi wyeliminować zagrożenia, iż osadzony nie będzie w stanie bronić swych praw”³⁶. Co prawda ustawodawca przewidział taką ewentualność i zagwarantował możliwość ubiegania się przez skazanego niedysponującego odpowiednimi środkami finansowymi do zwrócenia się do administracji jednostki penitencjarnej z prośbą o przekazanie znaczków pocztowych, jednakże mogą one zostać przekazane jedynie w szczególnych wypadkach. Wprowadzone nowelizacją ograniczenia w zakresie prowadzenia korespondencji przez osoby pozbawione wolności mogą stać na przeszkodzie do prowadzenia korespondencyjnego kontaktu z obrońcą, pełnomocnikiem i przedstawicielem przed ETPC. Ponadto taka sytuacja z pewnością utrudni możliwość porozumiewania się osadzonego z organami państwowymi, międzynarodowymi oraz z organizacjami rządowymi, pozarządowymi i społecznymi. W konsekwencji wprowadzona zmiana, pozostawiając szeroki margines „luzu decyzyjnego” w zakresie decydowania o ewentualnych odstępstwach od reguły odpłatności, może prowadzić do uniemożliwienia lub znacznego ograniczenia prawa do obrony.

Odstępstwo od wskazanej reguły można odnaleźć w § 23 ust. 1 rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, który stanowi, że „wobec skazanych przebywających w szpitalach, izbach chorych oraz leczonych poza nimi, a także przewlekle chorych i rekonwalescentów, dyrektor może, na wniosek lub po zasięgnięciu opinii lekarza, dokonywać niezbędnych odstępstw od przewidzianego w regulaminie sposobu wykonywania kary pozbawienia wolności w zakresie uzasadnionym stanem zdrowia tych skazanych”³⁷.

Decyzję w zakresie pokrycia przez zakład karny kosztów korespondencji podejmuje indywidualnie administracja więzienna. Może to powodować kolejne kontrowersje, gdyż pociąga za sobą możliwość podejmowania decyzji w sposób arbitralny. Co więcej, katalog osób, wobec których dyrektor może zastosować odstępstwo od reguły odpłatności korespondencji, jest zamknięty.

³⁵ Art. 8a § 3 k.k.w.

³⁶ S. Tarapata, *Wykonywanie kary pozbawienia wolności po nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego z 2022 r.*, 2022, Lex.

³⁷ § 23 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 2847).

W konsekwencji osoby, które nie należą do wskazanych kategorii, nie otrzymają możliwości nieodpłatnego wysłania korespondencji, choćby ich sytuacja za tym przemawiała. Można zatem stwierdzić, że zastosowanie w analizowanej normie prawnej katalogu otwartego osób spełniających kryteria umożliwiłoby większy zakres możliwości przyznania takiej pomocy osadzonym.

Zakończenie

W świetle orzecznictwa ETPC prawo do korespondencji osadzonych stanowi jedno z przysługujących im praw podmiotowych, które nie może zostać ograniczone przez sam fakt pozbawienia wolności i osadzenia w jednostce penitencjarnej. Jednakże prawo to nie ma charakteru absolutnego. EKPC przewiduje możliwość ingerencji w nie władzy publicznej z zastrzeżeniem, że może ona nastąpić jedynie w wypadkach określonych ustawą i niezbędnych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób³⁸. W ten sposób utworzono ramy ewentualnej ingerencji w zakresie prawa do prowadzenia korespondencji osób pozbawionych wolności.

Regulacje wprowadzone po nowelizacji k.k.w. w zakresie prawa osadzonych do prowadzenia korespondencji spotkały się z krytyką przede wszystkim z uwagi na możliwość wystąpienia w oparciu o znowelizowane przepisy prawa ograniczenia w zakresie prowadzenia korespondencji, które mogą skutkować ograniczeniem prawa do kontaktu z bliskimi, a nawet ograniczeniem prawa do obrony.

Wskazane w niniejszym artykule zmiany w zasadach prowadzenia korespondencji osadzonych, które weszły w życie od dnia 1 stycznia 2023 r., określają przede wszystkim, że to na osadzonych spoczywa obowiązek ponoszenia jej kosztów. Co prawda znowelizowane przepisy przewidują odstępstwa od tej reguły, polegające na przeniesieniu obowiązku zapłaty za korespondencję na Skarb Państwa, jednakże procedura podjęcia w tym zakresie decyzji również budzi zastrzeżenia z powodu braku skonkretyzowanych norm prawnych wskazujących komu oraz w jakiej sytuacji przysługuje możliwość zwolnienia od ponoszenia kosztów korespondencji. Organy administracji więziennej posiadają dyskrejonalną władzę w zakresie rozpatrywania takich wniosków. Ocena okoliczności, a co za tym idzie – zasadności wniosku, dokonywana jest swobodnie, bez oparcia o żadne skonkretyzowane przesłanki oraz bez różnicowania, czy chodzi o korespondencję urzędową, czy prywatną.

³⁸ Art. 8 ust. 2 EKPC.

Podsumowując, można wysnuć wniosek, że choć znowelizowane przepisy prawa dotyczące pokrywania kosztów korespondencji przez osadzonych nie wyłączają możliwości pokrycia ich przez Skarb Państwa, jednakże możliwość ta podlega pewnym ograniczeniom. Zamknięty katalog osób, którym przysługuje prawo ubiegania się o pomoc jednostki penitencjarnej w zakresie uiszczenia opłat za korespondencję, prowadzi do wyłączenia możliwości ubiegania się o to dobrodziejstwo przez osoby znajdujące się poza wskazanym katalogiem, których sytuacja faktyczna by na to wskazywała. Dodatkowo pozostawiony przez ustawodawcę „luz decyzyjny” w odniesieniu do rozpatrywania wniosków osadzonych przez dyrektora jednostki penitencjarnej może prowadzić do naruszenia prawa osadzonych do życia rodzinnego, tym samym odnieść rzuć negatywnie na aspekt resocjalizacji, a nawet, idąc dalej, może prowadzić do ograniczenia przysługującego osadzonym prawa do obrony w odniesieniu do możliwości prowadzenia korespondencji urzędowej.

Wykaz literatury

- Borowska M., *Cenzura korespondencji w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Na Wokandzie” 2011, nr 9.
- Holda Z., *Europejskie standardy traktowania więźniów. Kilka uwag o Europie, Radzie Europy, Polsce i prawach więźniów*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, z. 1.
- Kotowska K., *Realizacja prawa osób pozbawionych wolności do poszanowania życia rodzinnego w kontekście stosowania art. 141a § 1 kodeksu karnego wykonawczego*, „The Prison Systems Review” 2020, nr 108.
- Lachowski J. (red.), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, 2023, Legalis.
- Piech M., *Poszanowanie życia rodzinnego osób pozbawionych wolności w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, z. 1.
- Plątek M., *Europejskie Reguły Więzienne a polskie prawo i praktyka penitencjarna*, „Studia Iuridica” 1997, t. XXXIV.
- Tarapata S., *Wykonywanie kary pozbawienia wolności po nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego z 2022 r.*, 2022, Lex.

Summary

Correspondence by prisoners in the context of ECHR case law, with particular emphasis on the amendment of Article 105 of the Executive Penal Code

Keywords: right to correspondence, deprived of liberty, temporarily arrested, payment of correspondence.

The Act of August 5, 2022, amending the Act – Executive Penal Code and certain other acts introduced several changes in the legal regulations regarding the situation of inmates in prisons and remand centres. One of them is the obligation to cover the costs of correspondence of prisoners deprived of their liberty. According to the amended regulations, the obligation to cover the costs of correspondence applies to both private and official correspondence. The aim of this article is to analyze the amendment to the provisions of criminal enforcement law regarding the possibility of conducting correspondence by persons deprived of liberty in the context of imposing an obligation to pay such correspondence on them and to assess the changes introduced in this respect. This work also discusses the possibility of waiving the rule of paying correspondence, which allows an inmate to receive postage stamps, envelopes and paper from the administration of the penitentiary unit, but only in exceptional situations. The lack of a specific indication of situations in which a detainee may benefit from financial assistance from the prison administration in terms of payment for correspondence may lead to “decision-making slack” and, as a consequence, decisions in this regard are made arbitrarily. At the end of this article, the author discusses the changes introduced and analyzes them concerning the protection of the fundamental rights of prisoners. The mere theoretical possibility of limiting correspondence due to the financial situation may result in limiting the right to contact with loved ones and even limiting the right to defence.